

Verifying the Tendency of the Organization of Islamic Cooperation to Take an Introspective Approach Toward the Field of Human Rights

Received: 10/11/2020; Accepted: 14/11/2021 Seyed Hasan Mousavi Asl¹
Seyed Ghasem Zamani²

Abstract

In the 21st century, a wide range of human rights systems and their institutions and regulatory bodies does not exclude any of their members from their supervisory jurisdiction in implementing their mechanisms in defense of human rights in order to prove their determination to protect human rights, usually by emphasizing an introverted approach. The Organization of Islamic Cooperation (OIC), as a regional institution, has shown a tendency toward designing minimal mechanisms for protection of human rights in Islamic states in recent years. The present article, through a descriptive-analytical method, while studying the general attitude of the Organization in the field of human rights, examines its inadequacies and weaknesses on monitoring the human rights situation in member states and the obstacles and challenges facing the recent tendency of the Organization to become a fixed practice. It appears that despite the primary positive assessment, the recent practice of the Organization in reacting to human rights violations and its limitation of the scope of this practice to a few number of states and its discriminative approach of not-reacting to the violation of human rights by other states reveal both the political bias of the Organization and inefficacy of the elements constituting the customary rule for fixation of this practice.

Key words: Organization of Islamic Cooperation (OIC), Introspective Approach, Permanent Independent Commission, Human Rights Violations.

1 Ph. D. in International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran (Corresponding Author); Email: mousavi.asl.h@gmail.com.

2 Full Professor, Department of Public and International Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabaie University.

راستی‌آزمایی‌گرایی سازمان همکاری اسلامی به رویکردی درون‌گرا در زمینه حقوق بشر

سید حسین موسوی اصل^۱

تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۹/۱۱ - تاریخ پذیرش ۱۴۰۰/۰۸/۲۳ سید قاسم زمانی^۲

چکیده

در قرن بیست و یکم طیف وسیعی از نظام های حقوق بشری و نهادها و ارکان نظارتی آنها، برای اثبات عزم خویش جهت حمایت از حقوق بشر معمولاً با تاکید بر رویکردی درون‌گرا، در اجرای مکانیسم های خویش در دفاع از حقوق بشر هیچ کدام از دولتهای عضو را از صلاحیت نظارتی خویش استثناء نمی نمایند. سازمان همکاری اسلامی نیز به عنوان یک نهاد منطقه ای در سالهای اخیر گرایش خود به طرح ریزی مکانیسم های حداقلی برای حمایت از حقوق بشر در دولتهای اسلامی را نشان داده است. مقاله پیش رو با رویکردی توصیفی تحلیلی ضمن پرداختن به جهت گیری کلی سازمان در زمینه حقوق بشر، نارسایی ها و ضعف های سازمان در رصد نمودن وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو و موانع و چالشهای گرایش اخیر سازمان برای تبدیل شدن به یک رویه ثابت و مستقر را مورد بررسی قرار می دهد، تا مشخص گردد با وجود ارزیابی اولیه مثبت، رویه اخیر سازمان در واکنش به نقض های حقوق بشری، اما محدود بودن دایره شمول این رویه به تعداد معدودی از دولتهای و رویکرد تبعیض آمیز سازمان در عدم واکنش به نقض های حقوق بشری دولتهای دیگر عضو هم جهت گیری سیاسی سازمان و هم نقصان عناصر تشکیل دهنده قاعده عرفی برای تثبیت این رویه را جلوه می نماید.

واژگان کلیدی: سازمان همکاری اسلامی، رویکرد درون‌گرا، کمیسیون دائمی مستقل، نقض های حقوق بشری.

۱ دانش آموخته دکتری حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران و مدرس دانشگاه (نویسنده

مسئول)؛ رایانامه: mousavi.asl.h@gmail.com

۲ استاد گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.

مقدمه

سازمان همکاری اسلامی که با هدف برقراری و حفظ روابط مسالمت آمیز و همچنین گسترش و تقویت روابط چندجانبه میان کشورهای اسلامی تاسیس شده بود؛ طی پنج دهه فعالیت خود با موانع بسیاری از جمله اختلافات و نزاعها میان کشورهای عضو، ضعف ساختاری سازمان و فقدان ضمانت‌های اجرایی برای مصوبات و قطعنامه‌های سازمان، روبرو بوده که موجب عملکرد ضعیف سازمان همکاری اسلامی در مدت فعالیت خود و همچنین عدم نیل به اهداف ترسیم شده از سوی اساسنامه سازمان گردیده است. به موازات عملکرد نه چندان مطلوب سازمان در تحقق اهداف خویش به موجب اساسنامه، در زمینه حقوق بشر نیز به ویژه در چند دهه ابتدایی شاهد رویکرد مطلوب و فعالیت چشمگیری از سازمان نبودیم. به عبارتی سازمان در تهیه اسناد حقوق بشری و طراحی مکانیسم‌های مناسب برای حمایت از حقوق بشر در کشورهای اسلامی دچار شکست می شد اما در سالهای اخیر سازمان همکاری اسلامی توجه مطلوب تری به حقوق بشر نشان داده است و علاوه بر تهیه اسناد حقوق بشری و تاسیس نهادها و ارکان حقوق بشری، در عمل تمایل خود به بررسی وضعیت حقوق بشر در کشورهای اسلامی را جلوه گر نموده است.

بر این مبنا این پژوهش به دنبال آن خواهد بود تا به این سؤال پاسخ دهد که آیا رویه اخیر سازمان در رسیدگی به وضعیت حقوق بشر در برخی دولتهای عضو به سایر کشورهای اسلامی قابل تسری است و آیا سازمان می تواند به کمک رویه اخیر به نقض های حقوق بشری سایر دولتهای عضو نیز واکنش نشان دهد؟ برای پاسخ به این سؤال باید تحولات سازمان در توجه به حقوق بشر و رویکرد آن در واکنش به نقض های حقوق بشری دو طیف دولتهای عضو غیر همسو و دولتهای عضو همسو با مدیریت سازمان را مورد بررسی قرار داد. به عبارتی به همراه کنکاش در نحوه رسیدگی سازمان به وضعیت حقوق

بشر برخی دولتهای عضو، باید بر نقض های حقوق بشری به وقوع پیوسته در برخی دولتهای عضو دیگر و عوامل عدم واکنش به آنها توسط سازمان تامل شود. برای اشراف بر عامل چرایی عدم استقرار رویه اخیر سازمان باید شاخص های بازدارنده سیاسی و حقوقی را به اختصار مورد ارزیابی قرار داد. با وجود آنکه بسیاری اندیشمندان رویکرد حقوق بشری سازمان همکاری اسلامی را کاملاً برون‌گرا دانسته و توجه به وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو را در آن حلقه مفقوده می‌پندارند اما این پژوهش ضمن اشاره به برخی قرینه های دال بر تمایل سازمان به رسیدگی به نقض های حقوق بشری در کشورهای اسلامی، در پی آن خواهد بود تا چالش ها و ایرادات وارد به این گرایش اخیر سازمان را مورد تدقیق قرار دهد.

بنابراین در این تحقیق با اتکا به رویکرد توصیفی تحلیلی ضمن تامل مختصر بر رویکرد حقوق بشری سازمان همکاری اسلامی از برون‌گرایی تا نشانه‌هایی از گرایش به درون‌گرایی، به راستی آزمایی این گرایش اخیر حقوق بشری سازمان خواهیم پرداخت و در کنار بررسی نحوه واکنش سازمان به نقض های حقوق بشری در برخی دولتهای عضو همسو با مدیریت سازمان، در ادامه توجه ما به موانع استقرار و ثبات گرایش اخیر سازمان به درون‌انتقادی در حقوق بشر معطوف خواهد شد.

۱. سازمان همکاری اسلامی و توجه به حقوق بشر

سازمان همکاری اسلامی به منظور تقویت همکاری فیمابین دولتهای عضو در قلمروهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سال ۱۹۷۲ ایجاد گردید (بیگ زاده، ۱۳۸۹: ۸۹۷-۸۹۸). دولتهای اسلامی از جمله اهداف دیگر خویش در تاسیس این سازمان را ارتقای همبستگی میان کشورهای اسلامی برای آزادسازی سرزمین های اشغالی اسلامی تعیین نمودند (موسی زاده، ۱۳۹۵: ۳۵۳). سازمان همکاری اسلامی با ۵۷ دولت عضو اصلی و ۵ دولت عضو ناظر و ۴۸ رکن اصلی و فرعی و آژانس های تخصصی مدعی است دومین سازمان بین دولتی پس از سازمان ملل متحد می باشد (میر محمدی، ۱۳۹۶: ۱۷۷). اعضای

سازمان همکاری اسلامی^۱ در چهار قاره آسیا، آفریقا، اروپا و آمریکا پراکنده هستند (Baumgart-Ochse, 2015: 5). اساسنامه اصلاح یافته سازمان بر صلح، رواداری، ارتقای حقوق بشر و آزادی های بنیادین، حق تعیین سرنوشت، حکمرانی مطلوب، حاکمیت قانون، دموکراسی، پرسشگری، تضمین و توسعه حقوق زنان و کودکان و مشارکت آنها در همه ابعاد زندگی در دولتهای عضو تاکید می کند (Hausler, 2016:137). ضرورت احترام به حاکمیت کشورهای اسلامی و حمایت از مسلمانان در کشورهای غیراسلامی در میان اهداف سازمان جایگاه ویژه ای به خود اختصاص داده است (Ahmad, 2012: 2). همین مسئله موجب گردید که در رویه ها و اسناد حقوق بشری سازمان، اوضاع انسانی فلسطینیان و وضعیت حقوق بشر اقلیتهای مسلمان در دولتهای غیرعضو از اهمیت ویژه ای برخوردار باشند.

برای اشراف بر ساختار حقوق بشری سازمان همکاری اسلامی باید سه فرآیند تلاش برای طرح ریزی اسناد پایه و خلق قواعد حقوقی و سپس تبیین خط مشی های حقوق بشری و در نهایت نهادسازی حقوق بشری را مورد تامل قرار داد. سازمان پس از پشت سر گذاردن دو دهه بی توجهی به حقوق بشر، سال ۱۹۹۱ برای بیان درک خویش از حقوق بشر اعلامیه اسلامی حقوق بشر (اعلامیه قاهره) را تنظیم نمود (Adam, 2014:1). اعلامیه صرفا حاصل جلسات رسمی سازمان نبود بلکه اسنادی همچون اعلامیه داکار در مورد حقوق بشر و نشست ها و دیدگاه های علمای جهان اسلام برای نگارش این سند مورد بهره برداری قرار گرفت (هاشمی، ۱۳۹۰:۱۲۵). سازمان، اعلامیه قاهره را به عنوان یک سند حقوق بشری و راهنمای عمومی برای دولتهای عضو در همه جنبه های زندگی مورد

۱ اعضای سازمان همکاری اسلامی کشورهایی نامتجانس با پیشینه های تاریخی، فرهنگی و سیاسی متفاوت هستند. تفاوت میان این کشورها گاه به اختلاف منتهی شده است. این اختلافات وضعیت فعلی سازمان را بفرنج نموده و موجب گردیده که آرمان های اولیه سازمان به فراموشی سپرده شود. همین امر باعث شده کشورهای عضو در تحقق اهداف سازمان از جمله مهمترین هدف آن یعنی حمایت از فلسطین ناکام باشند. زمانی، سید قاسم، ۱۳۹۵، امکان تشکیل دیوان حقوق بشر اسلامی: ضرورت های عینی و بسترهای عملی، "بیست و یک گفتار در حقوق بین الملل بشر"، انتشارات خرسندی.

پذیرش قرار داده است (Adam, 2014:7). اعلامیه اولین سند حقوق بشری غیر الزام آور سازمان بود که ترکیبی از اسلام و حقوق بشر را در هم می آمیخت. سازمان این اعلامیه را مکمل اعلامیه جهانی حقوق بشر توصیف کرد که ویژگیهای دینی و فرهنگی کشورهای اسلامی را مورد بررسی قرار می دهد (کیا اوغلو ، ۲۰۱۲: ۲۲). بر همین مبنا اعلامیه در کنفرانس جهانی حقوق بشر در وین به عنوان مجسم کننده اجماع جهان اسلام در مورد حقوق بشر به جامعه بین المللی معرفی شده بود (Mayer, 2007:31). اعلامیه قاهره توسط کنفرانس جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۹۳ مورد شناسایی و در چارچوب ملل متحد بر آن صحنه گذارده شد^۱. نکته بارز در اعلامیه قاهره توجه به تکالیف حقوق بشری و مسئولیت پذیری دولتهای عضو در زمینه حقوق بشر است. به عبارتی یکی از مهمترین وجوه تمایز آن تحمیل تکالیف حقوق بشری به دولتهای عضو است^۲.

در ادامه فرآیند ایجاد قواعد حقوق بشری، سازمان پیمان حقوق کودک در اسلام را با هدف حمایت خانواده و ایجاد شرایطی مناسب برای تربیت کودکانی دارای صحت جسمی و روحی مناسب منعقد نمود و بر حق کودکان بر آموزش و حمایتهای بهداشتی و محیطی

۱ ماده (۱) اعلامیه قاهره بر برابری انسانها در برخورداری از کرامت انسانی و عدم تبعیض بر مبنای نژاد، رنگ، جنس، اعتقادات مذهبی، وابستگی سیاسی و وضعیت اجتماعی تاکید می کند. ماده (۲) بر حق حیات، عدم تعرض به تمامیت جسمی و ممنوعیت نسل کشی و کشتار غیرمشروع و همچنین ماده (۲۰) بر ممنوعیت شکنجه و رفتارهای موهن و غیرانسانی صحنه می گذارند. ماده (۳) در شرایط جنگ و نزاع، کشتار غیرنظامیان و تخریب اموال عمومی و ساختمان های مدنی را ممنوع اعلام کرده است. ماده (۴) بر ضرورت حرمت انسان و حفظ آبروی وی در زمان حیات و حتی پس از مرگ وی تاکید می کند. ماده (۷) به حق کودک بر تربیت، پرستاری، آموزش و سلامتی اشاره می نماید. ماده (۵) اعلامیه نیز بر حق انسان ها بر رسیدن به ازدواج بدون تبعیض مبتنی بر نژاد، رنگ و تابعیت اشاره می نماید. ماده (۱۹) نیز بر اصل برابری همه نزد قانون و اصل برائت متهم تا پیش از اثبات اتهام بر علیه وی تاکید نموده است.

۲ اعلامیه قاهره در زمینه تضمین حق حیات و ممنوعیت صدمه جسمی (به موجب ماده ۲)، حمایت از اماکن تدفین و خاکسپاری (به موجب ماده ۴)، فراهم نمودن محیط زیست مناسب و سالم، مراقبت های پزشکی و تحصیل (به موجب مواد ۷، ۹ و ۱۷) و تضمین موقعیت شغلی برای افراد توانمند به انجام کار و متقاضی آن (به موجب ماده ۱۳) کشورهای اسلامی را در زمینه تحقق این حقوق دارای مسئولیت و تکالیف مشخصی قلمداد کرده است.

امن تاکید کرد^۱. پیمان بر نقش سنتی خانواده و ارزشهای اسلامی در حمایت حقوق کودک تاکید می نماید و نقش نهادهای اجتماعی و مسئولیت آنها در جهت تضمین حقوق کودک را مورد تاکید قرار می دهد (مصفا، ۲۰۱۱، ۱-۲۱).

سازمان سال ۲۰۰۵ در گذار از تهیه قالبهای نرم به سمت تعیین خط مشی های حقوق بشری، برنامه ده ساله اقدام سازمان را در پاسخ به چالش های موجود در جامعه اسلامی تنظیم نمود (میرمحمدی، ۱۳۹۷: ۱۷۵). موضوعات مطرح در برنامه ده ساله اقدام سازمان بسیار گسترده تر از اصلاحات ساده هستند و در حقیقت همه جوانب مورد نظر سازمان به ویژه حقوق بشر، حکمرانی مطلوب، آزادی های بنیادین، حاکمیت قانون، دموکراسی، جامعه مدنی، مشارکت سیاسی گسترده و ایجاد تغییرات در قوانین و نظام های ملی جهت تضمین احترام به حقوق بشر در دولتهای عضو در آن جایگاه ویژه ای به خود اختصاص داده اند. محتوای برنامه ده ساله اقدام سازمان می تواند به عنوان نقشه راه برای بیان مقاصد و استراتژی های سازمان در زمینه حقوق بشر در نظر گرفته شود (Hausler, 2016: 151). برنامه ده ساله اقدام، برای تحقق این استراتژی دولتهای عضو سازمان را به استقرار یک نهاد دائمی جهت ارتقای حقوق بشر و تهیه منشور حقوق بشری برای سازمان دعوت می نماید

۱ ماده (۱۷) پیمان نامه بر حمایت از کودک تاکید نموده و ماده (۱۸) این معاهده بر وضعیت کار کودکان تمرکز می نماید. ماده (۱۷) دولتهای عضو را به اتخاذ تدابیری برای حمایت از کودکان در برابر شکنجه و رفتارهای غیرانسانی و ترذیلی دعوت می نماید. ماده (۱۸) این پیمان هر نوع کار کودکان که بر آموزش یا تربیت آنها اثر منفی بگذارد یا اینکه سلامت جسمی و روحی آنها را به مخاطره بینگند، ممنوع اعلام کرد. بند (۲) ماده (۱۸) عنوان می کند: «قوانین داخلی هر دولتی باید حداقل سن کار و همچنین شرایط و ساعت کار را تعیین نماید. تحریم ها علیه دولت هایی که این مقررات را نقض کنند، اعمال می شود». همچنین بند (۳) ماده (۴) دولت ها را به پایان دادن به رسوم، سنت ها یا اعمالی که با حقوق و تکالیف تصریح شده در این پیمان نامه در تضاد باشد، ملزم می نمایند. پیمان همچنین به حق حیات (ماده ۶) و حق برخورداری از آموزش و فرهنگ (ماده ۱۲) و حق امنیت اجتماعی برای کودکان (ماده ۱۴) تاکید می کند و یک حمایت خاص از کودکان آسیب پذیر ویژه یا در معرض خطر مانند بچه های ناتوان یا دارای نیازمندیهای خاص (ماده ۱۵) ارائه می نماید. پیمان خاص حقوق کودک همچنین برابری همه کودکان در بهره برداری از حقوق و آزادی ها را بدون تبعیض بر مبنای جنسیت، نژاد، مذهب، زبان و عنوان سیاسی مقرر می دارد. ماده ۲۴ پیمان نامه کودک به تاسیس یک نهاد نظارتی حقوق بشری در چارچوب سازمان همکاری اسلامی با عنوان کمیته اسلامی حقوق کودک اشاره می نماید.

(Adam, 2014:7).. بر همین مبنا سال ۲۰۰۸ اساسنامه سازمان مورد اصلاح قرار گرفت و سازمان عزم خویش را نسبت به تهیه اساسنامه ای الزام آور حقوق بشری همراه ایجاد چنین کمیته ای مضاعف نمود. با در دستور کار قرار دادن برنامه ده ساله، حقوق بشر اهمیتی دو چندان در دستور العمل سازمان به دست آورد^۱. پس از پایان یافتن برنامه ده ساله اول در سال ۲۰۱۵، برنامه ده ساله دوم اقدام سازمان از ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۵ تنظیم شد. برنامه جدید ده ساله اقدام سازمان در حال اجراست و برای ایفای نقش مطلوب سازمان در زمینه حقوق بشر در آن تمهیدات خاصی در نظر گرفته است^۲. برنامه ده ساله دوم نیز با پوشش دادن بسیاری از اهداف برنامه اول برای ادامه آن برای ده سال دیگر در نظر گرفته شده است^۳. همچنین برنامه ده ساله دوم به ضرورت تبدیل تعهدات حقوق بشری به اقداماتی ملموس در بستر عمل با هدف تشکیل نظام حقوق بشری مستحکم و قوی تاکید می نماید^۴. برنامه صرف پذیرش تعهدات حقوق بشری توسط دولتهای عضو را کافی ندانسته و اتخاذ تدابیری واضح برای ترجمان این تعهدات در میدان عمل و اجرایی شدن آنها را مطالبه می کند. به عبارتی دعوت برنامه به طراحی مکانیسمی برای تضمین اجرای تعهدات حقوق بشری دولتهای عضو این سند را از تبیین خط مشی های حقوق بشری به جایگاهی برای تعیین سازوکارهایی برای حمایت از حقوق بشر ارتقا داده است. چنین دعوتی را باید گرایش سازمان به طراحی ساختار حقوق بشری تفسیر نمود و این امر بر تلاش مستمر و تدریجی سازمان برای ارتقای مکانیسم های حقوق بشری دلالت دارد.

۱ برنامه العشر سنوات للعمل لمواجهة تحديات الامه الاسلاميه لمنظمة التعاون الاسلامي ، ديسمبر ۲۰۰۵.

2 OIC Res 1/41-TYPOA 'The Status of Implementation of the OIC Ten Year Programme of Action' (18-19 June 2014); OIC 'Report of the 42nd Session of the Council of Foreign Ministers' (27-28 My 2015) OIC Doc OIC/CFM-42/2015/REPORT/FINAL.

۳ از میان اصلاحات پیشنهادی کشورهای عضو برای تهیه برنامه دوم اقدام سازمان، نمایندگی ایران حدود ۵۷ پیشنهاد

ارائه نموده است که به بخش های مختلف این برنامه ارتباط دارد و گویای آن است که ایران در تدوین برنامه

عمل دوم حضوری فعال داشته است. میر محمدی، سید مصطفی، (۱۳۹۶)، برنامه عمل ده ساله سازمان همکاری

اسلامی، صلح و امنیت بین المللی، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال چهارم، شماره اول، صص

۱۹۰-۱۸۹.

اسناد دیگر حقوق بشری سازمان مانند سند چشم انداز سازمان، اعلامیه رباط در زمینه حقوق کودک در تکمیل پیمان نامه حقوق کودک در اسلام، اساسنامه اصلاح یافته سازمان، دستور العمل قاهره جهت اعتلای مقام زن، اساسنامه سازمان ارتقای جایگاه زنان و اساسنامه کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر بیانگر توجه مطلوب تر سازمان به حقوق بشر نسبت به سالهای اولیه تاسیس آن است. سازمان در کنار توجه به ارتقای هنجارها و خط مشی های حقوق بشری، از طریق تاسیس سازمان ارتقای جایگاه زنان و کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر در زمینه نهادسازی حقوق بشری نیز ایفای نقش نموده است.

سازمان سال ۲۰۰۹ سازمان ارتقای جایگاه زنان را تاسیس نمود که به موجب اساسنامه خویش در زمینه توسعه و ارتقای نقش بانوان در دولتهای عضو به وسیله بارور نمودن استعداد و شایستگی آنها از طریق مکانیسم های مختلف از جمله آموزش، تربیت و احیاسازی مطابق با اصول و ارزشهای اسلامی از صلاحیت برخوردار گردیده است (Bozorgmehri, 2017: 76). با اینکه این نهاد در بستر عمل چندان فعال نبوده اما صرف تشکیل نهاد ساختار یافته حقوقی در سازمان بر امیدواری برای طراحی ساختار مناسب حقوق بشری می افزاید.

در تکمیل این مسیر امیدوارکننده شاید بتوان نقطه اوج تحولات مطلوب حقوق بشری در سازمان را تاسیس کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر عنوان کرد. سال ۲۰۱۱ سازمان با هدف ارتقای حقوق بشر و مساعدت دولتهای عضو جهت جامه عمل پوشاندن به تعهدات حقوق بشری کمیسیون را تاسیس نمود (Mayer, 2015: 5). اساسنامه سازمان، به کمیسیون به عنوان یکی از ارکان اصلی سازمان، جهت ارتقای حقوق تصریح شده در کنوانسیون ها و اعلامیه های سازمان و اسناد حقوق بشر پذیرفته شده جهانی اعطای صلاحیت می نماید (Gunn, the Organization, 2016: 266). اهداف علنی کمیسیون عبارت از توسعه حقوق بشر در دولتهای عضو و حمایت از اقلیتهای مسلمان در تمام نقاط جهان است (Petersen, 2012: 5). کمیسیون طبق اساسنامه خویش می تواند تلاش دولتهای عضو در توسعه حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را مورد حمایت قرار دهد (ماده ۹ اساسنامه کمیسیون). مواد (۸)، (۱۰) و (۱۱) اساسنامه با ادبیات متفاوت تنها به نقش

حمایتی کمیسیون از تلاش کشورهای اسلامی در زمینه حقوق بشر تاکید می کند. در نگاه اول به نظر می رسد کمیسیون به جای دفاع از حقوق بشر همانند دیگر نهادهای بین المللی، تنها از صلاحیت های مشورتی و توصیه ای برخوردار است (ماده ۱۲ اساسنامه کمیسیون). با این وجود بند (۲) قاعده دوم آیین اجرایی کمیسیون به این نهاد اختیار داده تا حقوق بشر و آزادی های اساسی را به موجب معیارهای پذیرفته شده جهانی حقوق بشر توسعه دهد (همچنین ماده ۱۵ اساسنامه سازمان و مقدمه اساسنامه کمیسیون). در چنین وضعیتی نقش کمیسیون به مساعدت دولتهای عضو در توسعه حقوق بشر خلاصه نمی شود و کمیسیون مستقیماً از صلاحیت بررسی وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو برخوردار خواهد بود.

با وجود آنکه کمیسیون به موجب اساسنامه خویش از مکانیسم های نظارتی حقوق بشری مانند دیگر ارکان نظارتی و نهادهای حقوق بشری برخوردار نیست اما با ابتکار کارشناسان خویش و با تفسیر موسع از اساسنامه در خصوص دامنه صلاحیت ها، به اقداماتی مبادرت نموده که می تواند بیانگر طراحی ساختار حداقلی برای مواجهه با نقض های حقوق بشری باشد که در مباحث بعد به تفصیل به آن خواهیم پرداخت. تنوع کارشناسان کمیسیون و استقلال نسبی و خلاقیت آنها برای طرح ریزی رویه های مطلوب حقوق بشری نیز از اسباب دیگر امیدواری هستند^۱. کمیسیون در مراحل اولیه ساماندهی ساختار درونی خویش می باشد و نمی توان از آن همانند دیگر نهادهای منطقه ای حقوق بشر جهت ایفای نقش فوری و موثر و ایجاد مکانیسم قدرتمند برای حمایت از حقوق بشر انتظار داشت. کما اینکه حتی نظام حقوق بشر ملل متحد از ابتدا از حیث صلاحیت، اقتدار و

۱ کمیسیون مرکب از ۱۸ کارشناس متخصص در زمینه حقوق بشر بوده که توسط وزرای خارجه سازمان از میان داوطلبانی که توسط دولتهای عضو پیشنهاد شده اند، برای یک دوره سه ساله با یک بار امکان انتخاب مجدد انتخاب می شوند. به موجب اساسنامه کمیسیون، کارشناسان با هدف توسعه حقوق بشر و حمایت از تلاشهای دولتهای عضو در زمینه ارتقای حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در کشورهايشان ایفای نقش خواهند نمود. تنها ویژگی ضروری برای برگزیدن کارشناسان کمیسیون به موجب اساسنامه، تبحر، تخصص و توانمندی بالا در زمینه حقوق بشر است.

ساختار توسعه یافته نبود و به تدریج مراحل توسعه خویش را سپری نمود. کمیسیون نیز می تواند به صورت تدریجی در زمینه حمایت از حقوق بشر دارای مکانیسم مطلوب گردد.

۲. سازمان همکاری اسلامی از برون گرایی تا گرایش به رویکردی درون گرا در زمینه حقوق بشر

علیرغم ارزیابی مثبت رویکرد اسنادی سازمان همکاری اسلامی در زمینه حقوق بشر، اما در رسیدگی به موضوعات حقوق بشری سازمان هنوز به طور ویژه بوضعیت فلسطینیان، اقلیت های مسلمان و حمایت از اماکن مقدس اسلامی تمرکز دارد (Petersen, 2012:6). با وجود آنکه رویکرد سازمان در نگارش اسناد جدید حقوق بشری افق روشنی را برای ارتقای حقوق بشر در سازمان ایجاد کرده بود اما رویکرد برون گرای سازمان در اولویت توجه به خارج از مرزهای کشورهای اسلامی حتی پس از تنظیم این اسناد به رویکردی درون گرا در زمینه حقوق بشر تغییر نیافت و موضوع ترویج و حمایت از حقوق بشر در کشورهای عضو به ندرت در دستور کار سازمان قرار می گرفت (هاشمی، ۱۳۹۰: ۱۳۲). به عبارتی دلیل این رویکرد سازمان را در این مسئله باید جستجو کرد که برخی دولتها در عرصه بین المللی بر این باور هستند که رسیدگی به حقوق بشر باید در چارچوب صلاحیت داخلی دولتها اعمال شود و موضوعی نیست که بتواند مورد بررسی و نظارت خارجی قرار گیرد (والاس، ۱۳۹۴: ۳۳۲). متأسفانه اکثر کشورهای اسلامی به ویژه در سالهای اولیه تاسیس سازمان از چنین بینشی در زمینه حقوق بشر برخوردار بودند و وضعیت حقوق بشر در کشور خویش را یک موضوع داخلی می دانستند.

با این وجود سازمان همکاری اسلامی همواره خود را به عنوان مدافع حقوق مسلمانان در سراسر جهان معرفی نمود و تمایل قابل توجهی برای دفاع از حقوق اقلیتهای مسلمان در کشورهای غیر عضو سازمان از خود نشان داده است. سازمان به صورت مستمر نقض های حقوق بشری علیه اقلیتهای مسلمان در اکسی جیانگ، جامو و کشمیر، میانمار و فلپین را مورد انتقاد قرار داده است. سازمان علاوه بر این اتحاد جماهیر شوروی را بابت مداخله در افغانستان در سال ۱۹۷۹ و ایالات متحده امریکا را بابت مداخله در عراق در سال ۲۰۰۳

و همچنین به دلیل سوء استفاده های حقوق بشری روی داده پس از آن محکوم نموده است (Gunn, Engagement, 2016:24). سازمان در زمینه حمایت از حقوق بشر معیارهای دوگانه قابل ملاحظه ای به کار گرفته است. در حالیکه سازمان نسبت به لزوم مواجهه بانقض های حقوق بشری علیه اقلیتهای مسلمان در دولتهای غیر عضو به خویش تردیدی راه نمی دهد، به کمیسیون جهت ایفای همان نقش در حقوق بشر در دولتهای عضو صلاحیت اعطا نموده است (Kayaoglu, 2013:18-19).

با این وجود همزمان با آغاز بهار عربی و تاسیس کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر در رویکرد سازمان یک تحول تدریجی به وجود آمد. بررسی وضعیت حقوق بشر دولتهای عضو همانند لیبی و سوریه و واکنش به نقض های حقوق بشری برخی دولتهای عضو توسط سازمان یک تحول از تمرکز سازمان بر وضعیت حقوق بشر در فلسطین و اقلیتهای مسلمان در کشورهای غیر عضو سازمان به شمار می آید (Adam, 2014:1). واکنش کمیسیون به وضعیت حقوق بشر در جمهوری آفریقای مرکزی در سال ۲۰۱۴ پس از بازدید از این کشور و مسئول دانستن دولت آفریقای مرکزی بابت نقض های حقوق بشری و مطالبه این دولت به اتخاذ تدابیری مناسب جهت پیشگیری از نقض مجدد حقوق بشر نیز در راستای تایید رویکرد جدید سازمان در بررسی وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو سازمان همکاری اسلامی است (Adam, 2014:11-12).

رویه سازمان همکاری اسلامی و کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر در بررسی وضعیت حقوق بشر در دولتهای مذکور در سازمان مطلوب بوده و تا حدودی بیانگر برخی جوانب امیدوار کننده است. این نظارت بر اوضاع انسانی در کشورهای اسلامی و مواجهه با نقض های حقوق بشری در برخی دولتهای عضو بیانگر گرایش سازمان به رویکردی درون گرا در زمینه حقوق بشر بوده و می تواند بستر را برای طرح ریزی مکانیسم های نظارتی سازمان فراهم نماید. با این وجود تامل بر اینکه ضروری است که سازمان برای اثبات عزم خویش جهت حمایت از حقوق بشر در دولتهای عضو و مواجهه با نقض های حقوق بشری، باید این رویه نظارتی خویش را در مورد همه دولتهای عضو به اجرا گذارد. به عبارتی چنانچه سازمان با نقض های حقوق بشری از جنس وضعیت های بغرنج انسانی رخ داده در سوریه،

لیبی و آفریقای مرکزی در سایر دولتهای عضو مواجه گردد، باید به آن نقض ها نیز واکنش نشان دهد. چنانچه برای اشراف بر وضعیت حقوق بشر در آفریقای مرکزی درخواست بازدید از این کشور را می نماید و برای کشف حقایق در مورد نقض های ادعایی در این کشور به بازدید میدانی مبادرت نموده و گزارشی در مورد وضعیت حقوق بشر در آفریقای مرکزی تنظیم می نماید، برای رصد نمودن حقوق بشر در سایر کشورهای عضو هم باید چنین فرآیندی را طی نماید. از سوی دیگر چنانچه به دلیل نقض های حقوق بشری در لیبی بر علیه این کشور قطعنامه صادر نماید و این کشور را محکوم کند، در مورد نقض های حقوق بشری در سایر کشورهای عضو هم باید چنین تدابیری را اتخاذ نماید و چنانچه به اتهام نقض های حقوق بشری گسترده و سازمان یافته عضویت سوریه را به حالت تعلیق در آورد، در وضعیت های مشابه سایر دولتهای ناقض قواعد حقوق بشر را نیز باید اینگونه مورد سخت ترین عقوبتهای سازمانی قرار دهد. بر همین مبنا برای اشراف بر میزان تحقق چنین فرض هایی در مباحث بعدی به جهت گیری های مختلف سازمان در واکنش به نقض های حقوق بشری سایر کشورهای عضو خواهیم پرداخت.

۳. میزان صداقت سازمان همکاری اسلامی در واکنش به نقض های حقوق بشری دولتهای عضو

معمولا ارکان نظارتی نهادهای حقوق بشری در میان سازوکارهای حقوق بشری، بررسی گزارش های دوره ای در مورد وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو، بازدید از کشورهای عضو و واکنش به نقض های حقوق بشری رخ داده در دولتهای عضو را در دستور کار خویش قرار داده و در اجرای این سازوکارها میان اعضا تبعیض قائل نمی شوند. متأسفانه سازمان همکاری اسلامی در اجرای اندک مکانیسم های حقوق بشری خویش در واکنش به نقض های حقوق بشری دولتهای عضو، به ویژه از طریق کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر نتوانسته صلاحیت های نظارتی محدود خود را در مورد همه دولتهای عضو به یک شکل اعمال کند. عملکرد تبعیض آمیز سازمان و رکن نظارتی آن در مواجهه با نقض های حقوق بشری برخی کشورها و عدم واکنش به نقض های کشورهای عضو دیگر،

صداقت سازمان در ایجاد رویکردی درون‌گرا در رسیدگی به موضوعات حقوق بشری را با چالش مواجه می‌سازد.

متأسفانه رویه عملکردی سازمان در مواجهه با نقض‌های حقوق بشری فراگیر نبوده و همه دولتهای عضو سازمان را به یک شکل در دایره شمول خویش قرار نداده است. در بحران‌های ناشی از بهار عربی در برخی کشورهای اسلامی ما شاهد واکنش‌های متناقض سازمان و رکن نظارتی آن در مواجهه با نقض‌های حقوق بشری مشابه در کشورهای اسلامی مختلف بودیم¹. متأسفانه سازمان در رصد نمودن وضعیت حقوق بشر و مواجهه با نقض‌های حقوق بشری در سایر دولتها از جمله ترکیه، بحرین و عربستان همانند سوریه و لیبی واکنش نشان نداده و به هیچ وجه از ظرفیت‌های خویش برای تحت فشار قرار دادن این دولتها استفاده ننمود.

به عبارتی سازمان همکاری اسلامی که متأثر از دولتهای اثرگذار آن مانند ترکیه و عربستان سعودی و برخی دولتهای عضو دنباله‌رو آنها از جمله امارات متحده عربی و قطر، فعالانه و با اصرار فراوان بر مداخله بشردوستانه برای مواجهه با نقض‌های حقوق بشری در سوریه و لیبی تأکید می‌کرد (Ahmad, 2012: 4)، گاهی در مواجهه با نقض‌های حقوق بشری نه تنها دولت متهم به نقض را مورد مواخذه قرار نداده و بلافاصله به وضعیت حقوق بشر در آن کشور واکنش نداده و خاتمه بخشیدن به نقض‌های حقوق بشری را از دولت ذریبط درخواست ننموده بلکه در مقام دفاع از آن دولت برآمده و از ظرفیت سازمان برای حمایت از آن دولت استفاده نموده است. برخلاف واکنش سازمان علیه سوریه و لیبی در وضعیتی مشابه در حوادث قیام مردم بحرین و کودتای ادعایی ترکیه و نقض‌های حقوق بشری منتسب به دولت سعودی در یمن و شرق عربستان، سازمان نه تنها بر علیه دولتهای مذکور واکنشی نشان نداده و آنها را بابت نقض‌های حقوق بشری محکوم ننمود، حتی در رویه ای مغایر از مجرای کنفرانس وزرای خارجه و نشست سران و همچنین کمیسیون

¹OIC Islamic Summit Conference Resolution 2/4-EX (IS) on the situation in Syria (14-15 August 2012). Available online at http://www.oic-oci.org/english/conf/is/ex-4/is_ex4_res_en.pdf.

دائمی مستقل حقوق بشر این دولتها را مورد حمایت قرار داده است. بنابراین تا زمانی که رویه عملکردی سازمان، رصد نمودن وضعیت حقوق بشر و واکنش به نقض های حقوق بشری در سایر دولتهای عضو سازمان مانند بحرین، عربستان، ترکیه، سودان و پاکستان را در دایره شمول خود قرار ندهد، هم شائبه سیاسی بودن اقدامات سازمان تقویت می شود و هم استقرار رویه ای برای مواجهه با نقض های حقوق بشری در دولتهای عضو و تثبیت رویکرد درون گرا در زمینه حقوق بشر در سازمان امکان پذیر نخواهد گردید. برای اشراف به این رویکرد دوگانه، مواضع سازمان همکاری اسلامی و واکنش ارکان مختلف آن به نقض های حقوق بشری روی داده در دولتهای همسو با مدیریت سازمان را مورد بررسی قرار می دهیم.

۳-۱. واکنش به نقض های حقوق بشری در ترکیه

سازمان همکاری اسلامی در پی آن است تا صدای جهان اسلام را در عرصه بین المللی منعکس نماید و از منافع مسلمانان در همه جای دنیا حمایت نماید (عزیزی، ۱۳۹۳: ۷۰). بر این مبنا سازمان معتقد است می تواند به نمایندگی از دولتهای اسلامی و برای حمایت از آنها اقدام نماید و در برخی موارد به جای دفاع از حقوق بشر، خویش را متعهد به حمایت از برخی دولتهای عضو می داند و حتی گاهی کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر نیز به جای دفاع از حقوق بشر، تایید مواضع سازمان را مرجح تر می داند (ماده ۱۳ اساسنامه کمیسیون). شاید بهترین مثال برای چنین ادعایی واکنش به حوادث ترکیه و تایید اقدامات رجب طیب اردوغان برای فیصله دادن درگیریها در ترکیه توسط سازمان است.

دولت ترکیه که به حمایت از گروه های تروریستی متهم بوده و علاوه بر حمایت های نظامی، حتی برخی مواقع اراضی خویش را در اختیار آنها قرار داده و گاهی شریک نقض های حقوق بشری این گروه ها به حساب می آمد (بصیری، ۱۳۹۵: ۶۶)، به جای اینکه حتی یک بار توسط سازمان مورد مواخذه قرار گیرد، در حوادث کودتای ترکیه و نقض های حقوق بشری به وقوع پیوسته در آن مورد حمایت سازمان نیز قرار گرفت. کمیسیون در گزارش خویش تلاش ناکام کودتاچیان را در ترکیه دارای هدف بی ثباتی حکومت منتخب ترکیه دانسته و این اقدامات را به شدت محکوم کرد و بر حمایت از حکومت

ترکیه تاکید نمود. همچنین کمیسیون از حکومت ترکیه بابت رعایت استانداردهای بالای حقوق بشر بین المللی تقدیر نمود¹. حال آنکه گزارش کمیسیون به هیچ کدام از نگرانی‌ها درباره موج بازداشت‌های سازمان یافته، اتهامات گسترده به عموم مخالفان، عزل‌های اداری، قضایی و نظامی مخالفان، پاکسازی‌های حزبی و مجازات‌های غیرقانونی در ترکیه اشاره نمی‌کند (Gunn, The Organization, 2016:269). با وجود اینکه واکنش کمیسیون به وضعیت حقوق بشر در سوریه و لیبی و محکوم نمودن نقض‌های حقوق بشری در آفریقای مرکزی یک گام اثرگذار در تقویت حرکت سازمان به سمت رویکردی درون‌گرا به شمار رفته و حتی با استقبال جامعه بین‌المللی حقوق بشر مواجه گردیده اما معیار متناقض به کار گرفته شده در رویدادهای ترکیه مغایر با عملکرد نظارتی و رویه حقوق بشری اتخاذ شده سازمان در کشورهای سابق‌الذکر می‌باشد. بررسی موارد دیگر حمایت سازمان از کشورهای عضو دیگر متهم نیز تبعیض در واکنش سازمان به نقض‌های حقوق بشری را آشکارتر می‌سازد.

۳-۲. واکنش به نقض‌های حقوق بشری عربستان

نمونه دیگر رفتارهای تبعیض آمیز در حمایت از دولت متهم به نقض‌های حقوق بشری در مورد عربستان صورت گرفت. علیرغم اینکه عربستان به بهانه تضمین بقای حکومت و امنیت بحرین از طریق دستگیری مخالفان و آموزش نیروهای مزدور خارجی برای سرکوب اعتراضات و استفاده از قدرت سخت و حضور رادیکال نظامی (در قالب نیروهای سپر جزیره) به نقض‌های سازمان یافته حقوق بشری در بحرین متهم شده بود (هزاوه ئی، ۱۳۹۵: ۱۷۴) و در حالی که در نیمه دوم سال ۲۰۱۷ بسیاری از نهادهای حقوق بشری و تعداد زیادی از تشکلات مردم نهاد و فعالان حقوق بشری، عربستان را به اتهام بازداشت طیف وسیعی از مخالفان و اعمال مجازات‌های غیرقانونی در مورد آنها و برخی از نقض‌های فاحش حقوق مدنی و سیاسی به ویژه در مناطق شرق عربستان، عوامیه، قطیف و احساء

1 IPHRC, IPHRC condemns the failed coup d'état attempt in Turkey and supports Government of Turkey's efforts for restoration of public order and unity (30 July 2016). Available: <www.oic-iphrc.org/en/press_details/?id=155> (visited 7 Oct 2016).

محکوم کرده بودند؛ کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر از تصمیم عربستان نسبت به اعطای مجوز رانندگی به بانوان استقبال نمود. کمیسیون بدون اشاره به وضعیت بغرنج حقوق بشر در شرق عربستان تصمیم اخیر را یک گام بلند در توانمندسازی بانوان در این سرزمین معرفی کرد.^۱

در شرایطی که بسیاری از نهادهای حقوق بشری عربستان را بابت بمباران بخشهایی از یمن به اتهام ارتکاب شدیدترین نقض های حقوق بشری مانند جرایم جنگی و جنایات علیه بشریت مورد نکوش قرار دادند؛ سازمان همکاری اسلامی و دبیرکل آن ضمن حمایت کامل از عربستان و نیروهای مسلح آن، جنبش انصارالله یمن را بابت پرتاب موشک علیه شهر ریاض محکوم نمودند و هیچ توجهی به نقض های حقوق بشری عربستان نداشتند.^۲ کنفرانس سران اسلامی در بالاترین سطح سازمان به زعم خویش تلاش عربستان در مبارزه با تروریسم را مورد تایید قرار داده، ضمن حمایت از ائتلاف نظامی بر علیه انصارالله یمن، دولت‌های عضو را به پیوستن به این ائتلاف تشویق نمود.^۳

علیرغم اینکه بسیاری محافل بین المللی، عربستان را از طریق هزینه میلیون ها دلار زمینه ساز گسترش افکار متشدد برای شکل گیری گروه های تروریستی مانند طالبان می دانستند (Gause, 2014: 3-4)؛ و این کشور را در راه اندازی جنگهای نیابتی میان شیعه و سنی و نقض های حقوق بشری رخ داده مسئول می دانند (Moniquet, 2013: 14). سازمان در بسیاری از بیانیه ها و قطعنامه های دیگر خویش نیز با چشم پوشی از نقض های حقوق بشری عربستان در یمن حمایت قاطع خویش را از حکومت سعودی ابراز نموده است. چنین واکنش تبعیض آمیزی نه تنها مغایر با قواعد حقوق بشر و رویه ارکان نظارتی حقوق

۱ الهيئة الدائمة المستقلة لحقوق الإنسان لمنظمة التعاون الإسلامي ترحب بقرار حكومة المملكة العربية السعودية السماح للمرأة بالقيادة، ۹/۲۸/۲۰۱۷.

۲ بیان صحفی، منظمة التعاون الإسلامي تدین بشدة اطلاق مليشيا الحوثي لصاروخ باليستي على مدينة الرياض، ۱۹/۱۲/۲۰۱۷. https://www.oic-oci.org/topic/?t_id=17178&ref=9142&lan=ar

۳ بند ۱۰۲ بیانیه اختتامیه نشست سیزدهم کنفرانس سران سازمان همکاری اسلامی، ترکیه ۲۰۱۶.

بشری در مواجهه با نقض های حقوق بشری بوده بلکه بستری ایمن برای دولت جهت ارتکاب نقض های دیگر و اطمینان از عدم واکنش انتقادی سازمان و حتی واکنش حمایتی سازمان را فراهم نموده است. چنین فرآیندیه شدت صداقت گرایش سازمان به درون انتقادی و مواجهه با نقض های حقوق بشری در دولتهای عضو را با چالش مواجه می سازد.

۳-۳. واکنش به نقض های حقوق بشری بحرین

نمونه دیگری از چنین حمایت هایی از یک دولت عضو در قیام مردم بحرین رخ داد. پس از اوج گرفتن مطالبات مردمی در بحرین بسیاری از نهادهای حقوق بشری از جمله ارکان نظارتی ملل متحد و سازمان عفو بین الملل، نقض های حقوق بشری نیروهای امنیتی بحرینی مانند به کارگیری خشونت مفرط و ایجاد محدودیت شدید در حقوق و آزادی های بنیادین را محکوم نموده و حکومت بحرین را مسئول نقض های حقوق بشری و نابسامانی در کشور معرفی کردند؛ سازمان همکاری اسلامی بدون انتقاد از مقامات بحرینی و رفتارهای مغایر حقوق بشر آنها، ابتکار پادشاه بحرین در دعوت به گفتگوی ملی را بسیار ارزشمند توصیف نمود^۱.

از سویی دیگر سازمان در مواضع خویش، ناامنی، خشونت، اخلال در نظم عمومی و حتی گاهی نقض های حقوق بشری را به مخالفان حکومت و حامیان خارجی آنها منتسب می نمود^۲. دبیرخانه سازمان با چشم پوشی از نقض های گسترده حقوق بشری توسط دولت بحرین تاکید نمود که با آسودگی خاطر تلاشهای حکومت بحرین در استقرار موسسات و حاکمیت قانون و فراهم نمودن بستر لازم برای شهروندان بحرینی جهت استفاده از همه حقوق مشروع را دنبال خواهد کرد. همچنین همه اطراف را به عدم مداخله در امور داخلی دولت بحرین و احترام به حاکمیت، استقلال و تمامیت سرزمینی آن دعوت نمود^۳. کنفرانس سران اسلامی در بالاترین سطح تصمیم گیری در سازمان ضمن حمایت قاطع از

۱ ماده ۴۰ من بیان القاهرة الختامي للدوره الثانيه عشر لمؤتمر القمه الاسلامي، ۶-۷ فبراير ۲۰۱۳.

۲ بند ۳۳ و ۱۰۵ بیانیه اختتامیه نشست سیزدهم کنفرانس سران سازمان همکاری اسلامی، ترکیه ۲۰۱۶.

۳ بیان صحفی، منظمه التعاون الاسلامی تدعو لعدم التدخل فی الشئون الداخليه للمملكه البحرين، ۲۲/۶/۲۰۱۶.

بحرین، ایران و حزب الله لبنان را به مداخله در امور بحرین متهم کرد.^۱ دبیرکل سازمان نیز در ادامه حمایت های دنباله دار سازمان از بحرین عنوان کرد که سازمان از همه ظرفیت های خویش برای حمایت دولت بحرین به ویژه در برابر حامیان خارجی مخالفان استفاده خواهد نمود.^۲

۳-۴. واکنش به نقض های حقوق بشری سودان

رویکرد حمایتی سازمان همکاری اسلامی در زمینه اتهامات طرح شده علیه سودان در خصوص نقض های سازمان یافته و گسترده نیز چندان نسبت به دولتهای سابق الذکر متفاوت نبود. پس از آنکه بسیاری از نهادهای بین المللی از جمله دیوان کیفری بین المللی در حوادث سودان به ویژه دارفور، دولت سودان را به نقض های شدید حقوق بشری از جمله جنایت علیه بشریت متهم کرد و بابت جنایت های مورد ادعا علیه عمر البشیر کیفرخواست صادر کرد؛ سازمان ضمن رد ادعای نهادهای بین المللی و دیوان کیفری بین المللی، حمایت خویش از دولت سودان و عمر البشیر را ابراز نمود. سازمان ضمن آنکه در کنفرانس دوازدهم سران اسلامی از استقلال و تمامیت ارضی سودان حمایت کرد؛^۳ در نشست سیزدهم سران بر همبستگی کامل با سودان برای تامین امنیت، استقرار و وحدت آن تاکید نمود و ضمن محکوم نمودن هر گونه مداخله در امور داخلی این کشور، از عمرالبشیر در برابر حکم صادره از دیوان کیفری بین المللی و ادعاهای مطرح علیه وی دفاع نمود.^۴ کنفرانس سران اسلامی در حمایت از سودان حتی تحریمهای اقتصادی یکجانبه وضع شده علیه این کشور را هم محکوم کرد. کنفرانس وزرای امور خارجه سازمان نیز در نشست چهل و یکم خویش در ادامه حمایت های دنباله دار سازمان از سودان علاوه بر دعوت دولتهایعضو به کمک سودان، خواستار لغو تصمیم دیوان کیفری بین المللی علیه رئیس

۱ ماده ۳۳ و ۱۰۵ من بیان ترکیه الختامي للدوره الثالثه عشر لمؤتمر القمه الاسلامی ۲۰۱۶.

۲ بیان صحفی، بعد لقاء امین عام منظمه التعاون الاسلامی مع وزیر خارجه مملکه البحرین، ۲۲/۹/۲۰۱۷.

۳ ماده ۴۱ من بیان القاهره الختامي للدوره الثانيه عشر لمؤتمر القمه الاسلامی، ۶-۷ فبرایر ۲۰۱۳.

۴ بند ۷۸ بیانه اختتامیه نشست سیزدهم کنفرانس سران سازمان همکاری اسلامی، ترکیه ۲۰۱۶.

جمهورسودان شد^۱. همچنین وزرای امور خارجه کشورهای اسلامی در نشست چهل و دوم خویش ضمن اعلام همبستگی با سودان و حمایت از این کشور ادعاهای مطرح شده در مورد نقض های شدید حقوق بشری و اتهام دولت سودان به ارتکاب جنایات مختلف را رد نمودند^۲.

این رویه عملکردی تبعیض آمیز سازمان در مواجهه با نقض های حقوق بشری نه تنها با معیارهای حقوق بشر بین المللی سازگار نیست بلکه حتی با عدالت و حقوق اسلامی هم قابل انطباق نمی باشد (Gunn, The Organization, 2016:270). تنها توجیه تلخ چنین واکنش متناقضی از سازمان همکاری اسلامی و کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر اهمیت اولویت حاکمیت برخی کشورهای مهم عضو در فرآیند شکل گیری تصمیمات سازمان است.

۴. موانع تبدیل گرایش اخیر سازمان به رویه ای ثابت و مستقر

در اسناد حقوق بشری سازمان همکاری اسلامی برای حمایت از حقوق بشر و واکنش به نقض های حقوق بشری در دولتهای عضو سازوکار مناسبی طرح ریزی نشده است. به عبارتی واکنش سازمان به حقوق بشر از طریق نكوهش، محکوم نمودن، صدور قطعنامه علیه دولت ناقض قواعد حقوق بشری، تعلیق عضویت برخی دولتهای عضو و تحت فشار قرار دادن دولتها برای خاتمه بخشیدن به نقض های حقوق بشری و همچنین بازدیدهای میدانی و تهیه گزارش های حقوق بشری در مورد وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو صلاحیت

۱ قرار رقم: ۴۱/۱۳ - س بشأن بشأن التضامن مع جمهوريهاالسودان قرارات الشؤون السياسية الصادرة عن الدورة الحادية والاربعين لمجلس وزراء الخارجية، (دوره استشراف مجالات التعاون الاسلامي) جدة، المملكة العربية السعودية، ۲۱-۲۰ شعبان ۱۴۳۵.

۲ قرار رقم ۱۳/۴۲ - س بشأن التضامن مع جمهورية سودان، قرارات الشؤون السياسية الصادرة عن الدورة الثانية والاربعين لمجلس وزراء الخارجية، (دورة: الرؤية المشتركة من أجل تعزيز التسامح ونبد الرهاب) مدينة الكويت، دولة الكويت، ۱۰-۹ شعبان ۱۴۳۶.

های نظارتی سازمان مبتنی بر اساسنامه سازمان و سند تاسیس کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر و سایر اسناد سازمان نمی باشد بلکه تمهیداتی هستند که سازمان در بستر عمل و به ویژه به موجب ابتکارات کارشناسان کمیسیون به آنها مبادرت نموده است.

بنابراین برای آنکه اقدامات سازمان همکاری اسلامی در رصد نمودن وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو در قالب رویکردی درون گرا در زمینه حقوق بشر به ایجاد رویه ای ثابت و مستقر منجر شود، هم باید واکنش سازمان و کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر به نقض های حقوق بشری در دولتهای عضو استمرار داشته و هم چنین واکنشی همه یا تعداد قابل توجهی از دولتهای عضو را در وضعیتی مشابه در دایره شمول خویش قرار داده و عامدانه برخی دولتها از این رویه سازمان استثنا نگردند و سازمان و دولتهای عضو در رسیدگی به وضعیت حقوق بشر در کشورهای اسلامی خویش را متعهد بدانند (به عبارتی در سازمان به لزوم پایداری به این رویه اعتقاد وجود داشته باشد). با تامل بر رویه اخیر سازمان همکاری اسلامی در واکنش به نقض های حقوق بشری در برخی دولتهای عضو می توان دریافت که رسیدگی جدی سازمان تنها به وضعیت حقوق بشر در چند کشور محدود و استثنا نمودن اکثر دولتهای عضو، استقرار این رویه را با چالش مواجه می سازد. زمانی که دولتهای مستثنا از این رویه از دولتهای تحت شمول آن بسیار بیشتر باشند، چندان نمی توان به استقرار این رویه و ثبات آن امیدوار بود. متأسفانه رویکرد دوگانه سازمان در واکنش به نقض های حقوق بشری مشابه در کشورهای مختلف عضو سازمان هم از موانع شکل گیری رویه ثابت و مستقر در رسیدگی به وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو بوده و هم قرینه ای دال بر عدم صداقت سازمان در گرایش به رویکردی درون گرا در زمینه تقویت درون انتقادی در موضوعات حقوق بشری می باشد.

نتیجه گیری

برای سازمان همکاری اسلامی که در سالهای طولانی بر رویکردی برون گرا در زمینه حقوق بشر تمرکز داشته و در فعالیتهای حقوق بشری خویش عمدتاً بر اوضاع مسلمانان در کشورهای غیراسلامی تاکید نموده و کمتر به وضعیت حقوق بشر در کشورهای اسلامی توجه داشته، رویه اخیر ارکان مختلف این سازمان به ویژه کمیسیون دائمی مستقل حقوق بشر در رسیدگی به وضعیت حقوق بشر و واکنش به نقض های حقوق بشری در برخی دولتهای عضو یک تحول مطلوب نسبت به رویه سابق به حساب می آید و از منظر بسیاری از صاحب نظران این رویه یک گام اثرگذار به سمت طرح ریزی مکانیسم حقوق بشری برای حمایت از حقوق بشر در سازمان به شمار می رود.

با وجود محاسن مذکور رویه اخیر سازمان در رسیدگی به وضعیت حقوق بشر در دولتهای عضو از ایرادات فراوانی نیز برخوردار است. متأسفانه سازمان در واکنش به نقض های حقوق بشری در دولتهای مختلف عضو به شیوه ای یکسان عمل ننموده و رویکرد تبعیض آمیز سازمان در رصد نمودن حقوق بشر در دولتهای عضو امیدواری جهت ایجاد مکانیسمی مناسب برای درون انتقادی را با چالش مواجه می نماید. به عبارتی واکنش سازمان به نقض های حقوق بشری در دولتهای سوریه، لیبی و آفریقای مرکزی و عدم واکنش انتقادی به نقض های حقوق بشری با کیفیتی مشابه یا حتی شدیدتر در دولتهای دیگر سازمان از جمله ترکیه، عربستان، بحرین و سودان و حتی حمایت از دولتهای مذکور به شدت شائبه سیاسی بودن اقدامات سازمان را تقویت می کند. از سوی دیگر برای آنکه گرایش اخیر سازمان به درون انتقادی به یک رویه حقوق بشری پذیرفته شده تبدیل شود و به عنوان یک رویه از ثبات و استقرار برخوردار باشد، باید عمل یکنواخت سازمان به این رویه و باور به لزوم پایبندی به این شیوه عمل را در آن احراز نمود. متأسفانه نمی توان به وضوح وجود هیچ کدام از دو عنصر را اثبات کرد. بنابراین این رویه با چالش های سیاسی

و حقوقی قابل توجهی مواجه است. جهت گیری سیاسی سازمان در واکنش به نقض های حقوق بشری و عدم احراز هیچ کدام از عناصر سابق الذکر از چالش های اساسی برای تثبیت این رویه است.

منابع

۱. بصیری، محمد علی و دیگران، ۱۳۹۵ش، بسترهای شکل گیری و تدام تروریسم در غرب آسیا مطالعه موردی داعش در عراق و سوریه، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال پنجم، ش ۱۹.
۲. بیان القاهره الختامي للدوره الثانيه عشر لمؤتمر القمه الاسلامي، ۶-۷ فبرایر ۲۰۱۳.
۳. بیان ترکیه الختامي للدوره الثالثه عشر لمؤتمر القمه الاسلامي ۲۰۱۶.
۴. بیان صحفی، بعد لقاء امین عام منظمه التعاون الاسلامی مع وزیر خارجیه مملکه البحرين، ۲۲/۹/۲۰۱۷.
۵. بیان صحفی، منظمه التعاون الإسلامی تدین بشده اطلاق ملیشیا الحوثی صاروخ بالیستی علی مدینه الرياض، ۱۹/۱۲/۲۰۱۷.
۶. بیان صحفی، منظمه التعاون الاسلامی تدعو لعدم التدخل فی الشؤون الداخليه لمملکه البحرين، ۲۲/۶/۲۰۱۶.
۷. بیگ زاده، ابراهیم، ۱۳۸۹ش، حقوق سازمانهای بین المللی، تهران، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد، تهران، چ ۱.
۸. زمانی، سید قاسم، ۱۳۹۵ش، امکان تشکیل دیوان حقوق بشر اسلامی: ضرورت های عینی و بسترهای عملی، بیست و یک گفتار در حقوق بین الملل بشر، تهران، انتشارات خرسندی، چ ۱.

۹. شهریاری، محمدعلی و دیگران، ۱۳۹۵ش، تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سوریه (در چاقوب نظریه بازیها)، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال پنجم، ش ۲۰.

۱۰. صابری انصاری، بهزاد، ۱۳۹۴ش، معاهدات در گذر زمان، اصلاح معاهدات در اثر رویه بعدی دولتهای عضو، تهران انتشارات شهر دانش، موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی، چ ۱.

۱۱. عزیزی، ستار، ۱۳۹۳ش، جایگاه کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی در ارکان اصلی سازمان ملل متحد، فصلنامه سازمان های بین المللی، سال دوم، ش ۸.

۱۲. قاری سید فاطمی، سید محمد، ۱۳۹۰ش، حقوق بشر در جهان معاصر (درآمدی بر مباحث نظری: مفاهیم، مبانی، قلمرو و منابع، چاپ سوم)، تهران، انتشارات شهر دانش، موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی.

۱۳. قرارات الشؤون السياسية الصادرة عن الدورة الثالثة والاربعين لمجلس وزراء الخارجية، مدينة طشقند، جمهورية اوزبكستان، ۱۸-۱۹ اکتوبر ۲۰۱۶.

۱۴. قرارات الشؤون السياسية الصادرة عن الدورة الثانية والاربعين لمجلس وزراء الخارجية، (دورة: الرؤية المشتركة من أجل تعزيز التسامح ونبذ الرهاب) مدينة الكويت، دولة الكويت، ۱۰-۹ شعبان ۱۴۳۶.

۱۵. قرارات الشؤون السياسية الصادرة عن الدورة الحادية والاربعين لمجلس وزراء الخارجية، (دوره استشراف مجالات التعاون الاسلامي) جدة، المملكة العربية السعودية، ۲۱-۲۰ شعبان ۱۴۳۵.

۱۶. مصفا، نسرین، ۱۳۹۰ش، آیا پیمان حقوق کودک در اسلام حمایت کافی را برای کودکان متاثر از مخاصمات مسلحانه فراهم می کند، مجله جهان اسلام درباره حقوق بشر، ش ۱.

۱۷. موسی زاده، رضا، ۱۳۹۵ش، سازمانهای بین المللی، تهران، انتشارات میزان، چ ۲۵.
۱۸. میر محمدی، سید مصطفی، ۱۳۹۶ش، برنامه عمل ده ساله سازمان همکاری اسلامی، صلح و امنیت بین المللی، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال چهارم، ش ۱.
۱۹. والاس، ربکا، ۱۳۹۴ش، حقوق بین الملل، ترجمه سید قاسم زمانی، تهران، انتشارات شهر دانش، موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی، چ ۵.
۲۰. هاشمی، کامران، ۱۳۹۰ش، ایجاد سازوکارهای بین دولتی حقوق بشری: بررسی فعالیت ها در حوزه اتحادیه عرب، سازمان کنفرانس اسلامی و جنبش عدم تعهد، سیاست خارجی، ش ۹۶.
۲۱. هزاوه ئی، سید مرتضی، باوریان، فریده، ۱۳۹۵ش، بررسی رویکرد جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی به مساله بیداری اسلامی (مطالعه موردی قیام مردم بحرین)، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال پنجم، ش ۱۹.
۲۲. الهيئه الدائمہ المستقله لحقوق الانسان لمنظمه التعاون الاسلامی ترحب بقرار حکومه المملکه العربيه السعوديه السماح للمراه بالقياده ۲۸/۹/۲۰۱۷.
23. Adam, Ahmed, (2014), Understanding the Role of the Organization of Islamic Cooperation in Human Rights, Forum-Asia Working Paper Series, Asian Perspectives on International Human Rights Landscapes, Number 1.
24. Ahmed, Ishtiaq, (2012), The Organization of Islamic Cooperation s Position on the Protection of Civilians in Armed Conflicts, Norwegian Peace building Resource Center, Number 1.
25. Baumgart-Ochse, Claudia, (2015), Which Gets Protection –Belief or Believer? The Organization of Islamic Cooperation and the Campaign against the ‚Defamation of Religions‘, Peace Research Institute Frankfurt ,No. 136.
26. Bozorgmehri, Majid, (2017), The Human Rights in OIC, A Gradually Movement but in Progress, Journal of Politics and Law; Vol. 10, No. 2; 2017, Published by Canadian Center of Science and Education .

27. Gause, F. Gregory (2014), “Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War”, Brookings Doha center analysis paper, No. 11.
28. Gunn, Jeremy - Lagresa, Alvaro, (2016), Engagement with Regional Multilateral Organizations, Case Study: OIC and League of Arab States, Fostering Human Rights among European Policies, Work Package No. 5 – Deliverable No.3.
29. Gunn, Jeremy and Lagresa, Alvaro, (2016), The organization of Islamic Cooperation: Universal Human Rights, Islamic Values, or raisons D etat? Human Rights & International Legal Discourse, Vol. 10, No. 2.
30. Hausler, Katharina, Kallai, Peter, Kortvelyesi, Zsolt, Balazs, Majteni, Sosa, Lorena, Timmer, Alexandra, Magnus, Killander, Ho Tu Nam, Nora, Okeowo, Adebayo, Gunn, Jeremy, Lagresa, Alvaro, (2016), Human Right, Democracy and Rule of Law: Different Organizations, Different of Conceptions? Fostering Human Rights among European Policies, Utrecht University.
31. IPHRC, IPHRC Condemns the Failed Coup d’état Attempt in Turkey and Supports Government of Turkey’s efforts for Restoration of Public Order and Unity (30 July 2016).
32. IPHRC, The OIC Independent Permanent Human Rights Commission (IPHRC) Reviewed During its Sixth Regular Session the Situation in Palestine (6 November 2014).
33. Kayaoglu, Turan, (2013), A rights Agenda for the Muslim World? The Organization of Islamic Cooperation s Evolving Human Rights Framework, Brookings Doha Center Analysis Paper, Number 6.
34. Mayer, Ann, Elizabeth, (2007). Islam and Human Rights: Tradition and Politics. West view Press, Cumnor Hill.
35. Moniquet, Claude (2013), The Involvement of Salafism / Wahhabism in the Support and Supply of Arms to Rebel Groups Around the World, Policy Department DG External Policies.
36. OIC Islamic Summit Conference Resolution 2/4-EX (IS) on the situation in Syria (14-15 August 2012).
37. OIC, Declaration of the Rabat Summit Conference (1969).
38. OIC. 1990. Organization of the Islamic Conference. The Cairo Declaration on Human Rights in Islam.

39. OIC. 2005. Organization of the Islamic Conference. Ten Year Program of Action to meet the Challenges Facing the Muslim Ummah in the 21st Century.
40. OIC. 2010. Organization of Islamic Cooperation. Draft Statute of the OIC Independent Permanent Human Rights Commission, OIC/IPCHR/2010/DR. STATUTE.
41. Petersen, Marie Juul, (2012), Islamic or Universal Human Rights? The OIC s Independent Permanent Human Rights Commission. Danish Institute for International Studies.No.03.

صلى الله عليه وآله وسلم
تبيين حقوق اسلام و مزيب - مقاله پژوهشی - سال نهم - شماره دوم - تابستان ۱۴۰۱

